

SMÄRRE MEDDELANDEN

LITSLENA KYRKAS RESTAURERING

Söndagen den 12 december 1948 återinvigdes Litslena kyrka efter en genomgripande restaurering. Under hela sommaren hade arbeten pågått med framknackande och konservering av kyrkans kalkmålningar, vilka varit överkalkade sedan 1838. Dessa målningar tilldrogo sig redan på ett tidigt stadium av restaureringen stor uppmärksamhet. Det var inte bara det att målningarna visade sig vara av en hög konstnärlig klass och utförda av en i vårt land tidigare okänd mästare, utan det märkliga var också, att de framkomna målningarna på ett enastående sätt hade bevarat sin ursprungliga färgton — detta gäller särskilt de cinnoberröda och citrongula färgerna.¹ Övriga använda färger äro blågrönt, grönblått, caput mortuum och ljusockra. Kyrkan strålar nu, efter fullbordad reovering, i en färgsymfoni, vars like vi knappast ha motstycke till i vårt land. Härigenom ha vi också fått ett värdefullt exempel på, hur våra medeltidskyrkor tett sig i sin ursprungliga färgskrud. Äran av att på ett synnerligen förtjänstfullt sätt ha genomfört denna viktiga konservering tillkommer konservator Sven Dalén, Stockholm, som personligen lett hela arbetet.

Restaureringsarbetena ha också kastat ett nytt ljus över kyrkans byggnadshistoria, som förut varit hölj d i dunkel. Kyrkan synes ha blivit anlagd på 1100-talet och bestått av torn i väster, långhus, kor samt eventuellt absid. Väst- och nordmurarna av denna romanska anläggning ingå i den nuvarande kyrkans västra och norra väggar. Skarvarna äro tydligt skönjbara på båda väggarna. Tornet, som rasade på 1700-talet, finnes alltjämt kvar som ruin och flera av de förbindande stenarna äro synliga. Vid sommarens restaurering påträffades under putslagren den gamla tornbågen, vilken markerades.

Kyrkan måste sedan ha blivit tillbyggd på 1300-talet, varvid den omvandlats till en rektangulär byggnad. Dateringen av denna ombyggnad torde kunna härledas utifrån det korfönster, som restaureringsarbetena bragte i dagen. Under en tegelstensinläggning, på vilken det nuvarande korfönstret vilar, anträffades nämligen en kalkstenssockel, som visade att kyrkan haft ett tredelat korfönster. Vid utgrävningar nedanför det samma på kyrkans utsida påträffades också fragment av fönsterbågarna

¹ En katalog över målningarna återfinnes i Upplands kyrkor, band II, sid. 227 ff.

Fig. 1. Litslena kyrka, Uppland. S. Franciscus' stigmatisering. Målning i kyrkans västligaste valv. — The Litslena Church, Uppland. «The Stigmata of St. Francis», a painting in the western apse of the church.

och masverket. Denna utgrävning bragte också i dagen en mängd skärvor av glasmålningar, som tillhört samma fönster. En närmare undersökning av dessa glasmålningar ha givit vid handen, att de härstamma från 1300 talets tidigare hälft, varav man också kan sluta, att den ifrågavarande ombyggnationen av kyrkan ägt rum under nämnda epok. Glasmålningarna sakna figurer och ha bestått av bladornament samt rutade mönster. De synas icke ha något med de gotländska glasmålningarna att göra, utan

Fig. 2. Litslena kyrka, Uppland. S. Katarina av Alexandria, ett av kyrkans skyddshelgon. Målningen återfinnes omedelbart till höger om korfönstret. — Saint Catherine of Alexandria, one of the patron saints of the church.

det troliga är, att såväl fönstret som glasmålningarna tillverkats i Uppsala domkyrkas byggnadshytta (Roosval).

Vid avlägsnandet av putslagren anträffades också långväggarnas fönsterbågar. Sydväggen har haft tre fönster — ungefär på de nuvarandes plats — av vilka det mellersta varit dubbelkopplat. Dessa fönster ha suttit högre än de nuvarande och ha haft en tydligt framträdande spetsbåge. På nordsidan torde det i närheten av predikstolen sittande fönstret också ha haft en medeltida föregångare, under det att det västra fönstret på nordsidan är upphugget efter det att kyrkan blivit målad. Samtliga fönsterbågar ha nu markerats.

På korväggen påträffades, till höger om altaret, en nisch. På vänstra sidan om altaret anträffades på cirka två meters höjd en i väggen inmurad avhuggen brädstup. Väggen saknade också här all målning. Det är därför uppenbart, att något särskilt föremål varit anbragt på detta ställe. Det var regel, att man placerade sakramentsskåpen till vänster om högaltaret i våra medeltidskyrkor, och då varje spår efter ett i väggen infällt sakramentsskåp här saknas, är det ganska troligt, att kyrkan här haft ett fristående sakramentsskåp placerat, något som också väl förenar sig med kyrkans kraftigt tilltagna proportioner.

Vid en undersökning i kyrkans sakristia påträffade fil. dr Agnes Geijer en märklig mässhake av kinesiskt siden från 1700-talets början. Denna — som i många år varit kasserad och betraktats som värdelös — har nyligen restaurerats å ateljé Piétas. Under hösten har även kyrkans orgelverk ombyggt, så att detta nu omfattar 17 stämmor och två manualer. Detta arbete har utförts av orgelfirman Åkerman & Lund, Stockholm.

Konstnären Iwar Anderson har utarbetat ritningar till rekonstruktion av det medeltida korfönstret, och arbetet har utförts under sommaren 1949. Som ett sista önskemål kvarstår sedan ny bänkinredning, och Kungl Byggnadsstyrelsen har beslutat och godkänt utförandet av en dylik. När dessa avslutande arbeten utförts, kommer Litslena kyrka att framstå som en av vårt lands både märkligaste och vackraste medeltidskyrkor.

Bengt Ingmar Kilstrom

OM »VRÅKULTUREN» ÄNNU EN GÅNG

I den förträffliga serie »Sörmländska fornminnen», som under redaktion av länsantikvariern Ivar Schnell utges av Södermanlands Hembygdsförbund, utkom Grödinge 1944 och Huddinge 1946. Under början av innevarande år 1950 publicerades nr 3, behandlande Stora Malm och Katrineholm. Sten Florin och Ivar Schnell stå som författare gemensamt, men stenåldersavsnittet torde vara Florins insats. Det är med anledning av en del där gjorda uttalanden om den s. k. Vråkulturen, som under tecknad ännu en gång återkommer med några randanmärkingar.¹ Jag hänvisar för övrigt till mina tidigare inlägg rörande detta ämne under rubriken »Stenålderslandskapet Södermanland» i Fornvännen 1948, s. 353 ff., och »Snörkeramikboplatsen vid Rosenlund, Hjulberga, Ekersn, Närke» i Fornvännen 1949, s. 131 ff.

Så länge Florins på sin tid (1938 — »Vråkulturen» i Festskriften till Åberg) mycket uppseendeväckande uppgifter om förekomsten av hästtänder, fyrsidiga husgrunder, avtryck av hirs-korn och vindruvskärnor (förutom korn och vete) i keramiken från olika boplatser i Södermanland, tillhörande hans »Vråkultur», ännu icke sattes i fråga, förelåg fak-

¹ Under utarbetandet av en i Fornvännen snart utkommande uppsats om stenålderskomplexet vid Vallby i Kils sn, Närke, kom författaren in på härvarande reflexioner rörande »Vråkulturen», men eftersom desamma omfång blev väl stort för nämnda publikation, syntes det mera praktiskt att trycka dem i detta separata meddelande.